

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

vende ander(en). Men hield feiten, verhaal en fantasma (van het team) uit elkaar. Het team was voorzichtig, zorgzaam en geduldig aanwezig aan de zijde van het symptoom, in wat ik een zijdelingse behandeling zou noemen. De verschillende disciplines maken een denkende *container* waarbinnen iemand iets van zichzelf kan vinden. Kortom: psychoanalyse, in een behandelgroep, en mét de context meewerkend, meegroeïend. Geen vanzelfsprekende zaak.

Een Rolls Royce onder handbereik

Verslag van

Psychoanalyse: je kijkt je ogen uit
[Utrecht, 22 september 2007]

BAREND VAN GIESSEN

Iedereen was uitgenodigd, maar het werd toch een feestje voor intimi. Een heel sfeervol en geslaagd feestje — heel jammer als u het gemist heeft — het zestigjarig jubileum van het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap (NPG) in Utrecht. Anders dan de beeldvorming soms doet vermoeden, kan niet anders gezegd worden dan dat het Genootschap een dynamisch, krachtig en creatief programma presenteerde, met klinkende namen als Glen O. Gabbard, Adriaan van Dis, Antonie Ladan en Paul Schnabel.

Laat nou maar eens zien wat je doet. Och-tendvoorzitter Ton Stufkens zette het thema van de dag meteen op scherp. Hoe kunnen analytici eigenlijk laten zien wat ze doen? Hoe zou een psychoanalyse gekwantificeerd moeten worden? De grondslagen van de psychoanalyse, waarin het onbewuste centraal staat, zijn nu eenmaal moeilijk te kwantificeren in producten. «Wij

behoren tot een kleine minderheid», zo stelde Stufkens. Slechts ruim tweehonderd mensen zijn op dit moment in psychoanalyse, zo vulde Paul Schnabel later op de dag aan. Maar die kleine minderheid van analytici werkt met grote toewijding — zei Anne-marie de Wit in haar welkomswoord, en zij benadrukte de bescheiden, maar karakteristieke plaats van het NPG in het Nederlandse analytische landschap. En daar was deze lustrumdag een goed voorbeeld van, waarin de psychoanalyse werd verbeeld, verwoord en zelfs gezongen.

Glen O. Gabbard bleek niet alleen een begaafd theoreticus en practicus, maar hij toonde zich ook een psychoanalytisch meester in de film. Aan de hand van vijf filmfragmenten gaf hij het publiek een analytische kijk op film en filmmakers. Hij liet zien hoe de film de onderliggende cultuur blootlegt en een reflectie vormt van de universele ontwikkelingscrisis. «Het kijken naar horror- en sciencefictionfilms is proberen om te gaan met de infantiele ontwikkelingscrisis. Horror is proberen het infantiele de baas te worden.» De film is eigenlijk ook een toepassing van de droomarbeid zoals Freud die voorstond en een vrije associatie van het primaire proces. De film is een reflectie van de conflicten van de filmmaker en een reflectie van diens subjectiviteit. En zeker, slechts een beperkt aantal mensen is in psychoanalyse, maar ook een film kan mensen diep raken, zo illustreerde Gabbard met zijn laatste opmerking: «De bioscoop is de psychoanalytische kliniek van de gemiddelde arbeider.»

Adriaan van Dis, de tweede spreker, had de lustrumcommissie vooraf laten weten dat hij de aanwezigen «direct vanuit het hart» zou toespreken. Daar had hij toch van afgezien, liet hij ons aan het begin van zijn voordracht *Pijn en pen* weten. Maar ook vanaf papier kan kennelijk direct vanuit het hart worden gesproken. Zijn voordracht was bijzonder openhartig, en met literair deskundige precisie brak hij de diepten van zijn jeugd voor ons open. «Mijn literatuur is ont-

staan uit de pijn van mijn jeugd.› Waarna hij vertelde over de gang naar een psychiater toen hij vijf jaar oud was: ›Ik was zo zenuwachtig, vertelde mijn moeder. Ze is nu zevenennegentig jaar oud en ze denkt nog steeds dat het zenuwachtigheid is.› Om vervolgens te refereren aan zijn boek *Indische Duinen*, waar de wortels van zijn pijn lagen. ›Een kind verzint verhalen van dingen die hij niet begrijpt, zo sprak Van Dis, die ondanks de werkloosheid van vader fantaseerde een adelskind te zijn, eigenlijk. ›De psychoanalyse is ook een verhaal dat ontstaat uit de analyse van losse stukjes, maar dan een waar verhaal, gebaseerd op de realiteit.›

Alsof het zo was afgesproken, sloot Antonie Ladan naadloos aan op Adriaan van Dis, met zijn voordracht *De psychoanalyticus als desillusionist*. Afscheid nemen hoort bij het leven, we nemen afscheid van dierbaren die ons ontvallen, maar ook in onze innerlijke wereld moeten wij afscheid nemen: van illusies. Ladan verhaalde over een patiënt die zichzelf troostte met zijn vermogen tot fantaseren. Met behulp van zijn fantasie kon de patiënt zich beschermen tegen de buitenwereld, maar hij betaalde een hoge prijs: hij had problemen met het aangaan van intieme relaties en werd gekweld door gevoelens van doodsheid. De troostende fantasie in zijn jeugd werd een ontoegankelijk relatiepatroon in zijn volwassen leven, omdat het volledig impliciet was geworden in zijn waarneming en houding. Er was geen reflectie meer mogelijk, het impliciete was een handelingspatroon geworden. Ladan beargumenteerde dat slechts met het tot stand brengen van een nieuwe gehechtheidsrelatie een dergelijke impliciete fantasie kan worden ›gedesillusioneerd› en juist de setting van de psychoanalyse is aangewezen om een nieuwe gehechtheidsrelatie tot stand te brengen. De psychoanalyse werkt desillusionerend en doet de ambiguïteit bij de patiënt toenemen. Dit is een pijnlijk en langdurig proces, dat uiteindelijk zal leiden tot ›de troost van hoe het werkelijk is.›

Paul Schnabel participeerde aan het thema van de lustrumdag met zijn voordracht *Kijken, kijken, niet kopen*. De psychoanalyse had ooit het primaat in de geestelijke gezondheidszorg, het was het enige dat verkrijgbaar was. Totdat het behaviorisme zijn intrede deed. ›De psychoanalyse is een Rolls Royce geworden: onverslijtbaar, onverwoestbaar, maar onhandig te parkeren.› Maar de invloed van psychoanalytische concepten heeft ons zelfbeeld, de cultuur en de samenleving in de loop der tijd ingrijpend veranderd. Laat dat maar eens zien! In de psychoanalytische behandeling is dat een onmogelijke opdracht: laat u maar eens zien. Dat kan de analysant helemaal niet, de analyse is een onderzoek waarin men tracht de betekenis te vinden van wat iemand zegt, droomt en fantaseert. Het is niet gemakkelijk om te gaan met de gelaagdheid van het bestaan en van de persoonlijkheid, waarin zowel haat als liefde kunnen bestaan.

›En vervolgens iets heel anders,› moet de lustrumcommissie hebben gedacht. Voor de lustrumdag hadden acht analytici het gelegenheidskoor Yakanaka opgericht, dat met aanstekelijk enthousiasme het publiek op vijf liederen trakteerde. Het gaf een zekere vrolijkheid en luchtigheid aan de dag, misschien ook omdat ze, na een canon over de vergankelijkheid, een heus ›drinklied› lieten horen, waarin de alcohol hoorbaar rijkelijk gevloeid had.

Naast de presentatie van het fotoboek *Kijk op psychoanalyse*, werd op de lustrumdag het filmdocument *Achter de bank* vertoond. Toonaangevende psychoanalytici van het NPG (Harry Stroeken, Ineke Gerritsma, Antoine Mooij, Iki Freud, Frank Klijberg en Miel Gans) lieten zichzelf in het filmdocument zien en gaven hun visie op de psychoanalyse. Het is te hopen dat het NPG de film voor een breed publiek beschikbaar gaat stellen, zo ziet en hoort u nog eens wat.